

Mi a (gyermek-)lelki gondozás?

A meghatározás nehézségei

A „lelki gondozás” gyakran használt, viszont nehezen megragadható fogalom. Az iménti megállapítás mögött húzódó ambivalenciát jól tükrözi, hogy ha beírjuk a lelki gondozás szót egy internetes keresőprogramba, a másodperc töredékre alatt több százezer találatot kapunk – ugyanakkor a szövegszerkesztő programok helyesírás-ellenőrzője folyamatosan hibát jelez, mihelyt begépeljük a kifejezést.

LÉLEK ÉS GONDOZÁS

A hétköznapi szakmai és egyházi életben is könnyed magától értetődéssel használjuk a lelki gondozás szót – általában anélkül, hogy a mögötte meghúzódó jelentésgazdagságot igazán tisztáznánk. Mi is olyan bonyolult ebben a fogalomban? A szó két részből áll: a lélekből, na meg a gondozásból. Mindkét részével könnyen asszociálunk felületi szinten, hiszen viszonylag gyakran találkozunk olyan megfogalmazásokkal, amelyekben előfordulnak: „lelkes”, „lelketlen”, „lélekemelő”, „a lelkébe tapos”, „eladja a lelkét”, „lelkéből szól”; a „gondozás” különböző vonatkozásairól – a virággondozástól a tehetőség gondozásig – nem is beszélve.

Akkor válik problémásabbá a kérdés, amikor a két alkotórészt egymással kapcsolatba vonva, összefüggésükben próbálunk gondolkodni. A nehézség talán akkor a legszembetűnőbb, amikor önállóan kell megfogalmaznunk magunknak vagy másoknak, hogy tulajdonképpen mi is a lelki gondozás, amelyről annyit beszélünk, amelyet a gyakorlat és a képzés terén művelni igyekszünk, és amelyet hivatalos egyházi vagy éppen

állami iratok is említenek.¹ Ilyenkor arra kényszerülünk, hogy felületi asszociációink szintjétől elbúcsúzva mélyebb vizsgálatot végezzünk, és megfontoltan járjuk körül, mi is tulajdonképpen a lélek, és hogyan lehet gondozni. A dolgunkat nehezíti, hogy ugyanezen összetett szó, a „lelki gondozás” kapcsán még akkor is különböző irányokba lehet elindulni, amikor érvekkel megalapozottan kell állást foglalnunk. Ennek ékes tanúságával találkozunk Doris Nauer 2001-ben megjelentetett habilitációs dolgozatában,² amelyben a szerző huszonkilenc lelki gondozói koncepciót mutat be részletesen és rendszeresen. Kivétel nélkül olyanokat, amelyeknek mind az elmélet, mind a gyakorlat terén vannak (gyakran neves) képviselői: valamennyi bemutatott koncepció körülírható tartalmi szempontból, mindegyiknek határozott irányultsága van, teológiai megalapozással stb. rendelkezik. Ha a huszonkilences szám önmagában még nem lenne elég nagy, Nauer az irányzatok kritikus ismertetését követően harmincadikként felvázolja saját, teológiai-filozófiai megalapozású lelki gondozás-felfogását.³

FOGALOM ÉS JELENSÉG

A lelki gondozás – két jelentésgazdag részből összeálló – fogalma nem jogvédett, és gyakorlatilag mindenki saját felfogása felől közeledve telítheti, és gyakran telíti is tartalommal. Ennek következtében a közhasználatban levő kifejezés nem is ragadható meg annyira egyszerűen, mint amennyire gyakran és reflektálatlanul használni szoktuk.

¹ Vö. például az 1996. évi XLIII. törvény 217.§ (2) pontjának eredeti megfogalmazásával, valamint a Magyarországi Református Egyház 1995. évi II. törvényében az 5.§ (7), illetve 6.§ (5) pontjával. ■ ² Vö. Nauer, Doris: *Seelsorgekonzepte im Widerstreit*. Ein Kompendium. Stuttgart – Berlin – Köln, 2001, Kohlhammer. ■ ³ Lásd uo. 376skk.

A bonyolult szerteágazás okát és magyarázatát elsősorban abban látom, hogy a lelkigondozás kifejezés két mély tartalmú tagja közül mind az elméletalkotásban, mind a gyakorlatban általában a második, a pragmatikus segítséget ígérő „gondozás”, illetve annak módja kap nagyobb figyelmet.⁴ Mivel pedig az irányzatok különböző – nem utolsósorban lélektani terápiaáktól kölcsönözött – módszer- és eszköztárral dolgoznak, nem csoda, hogy elkülönülnek egymástól, sőt, olykor szembe is fordulnak egymással.⁵ A sokoldalúság kétségtelen előnye, hogy lehetőségként, gyakran eszközként szolgál az ember megszólítására a sokarcú valóságban. Viszont azt, hogy mi a megszólító embertársunk számára, még inkább pedig azt, hogy mi jelent segítséget, gyakran lelkigondozóként sem könnyű megállapítanunk. A lelkigondozás nem csupán a definíció, hanem a jelenség szintjén is nehezen ragadható meg.

Pedig valószínűleg mindannyian éltünk már át lelkigondozást – egy találkozásban, egy gazdagító beszélgetésben, egy új lehetőség közös felfedezésében, egy imádság vagy biztatás vagy éppen egy intés révén, és még hosszan folytathatnánk a sort.⁶ A személyes tapasztalat, a megélés (hogy ne mondjam: az élmény) szintjén a lelkigondozás könnyebben megragadható, mint fogalmi szinten. A személyes tapasztalat síkján fogalmazható meg a legbiztosabb definíció: lelkigondozás az, amit a lelkigondozott annak minősít. Ez a meghatározás azonban mindig eseti marad – és lelkigondozóként gyakran ki kell bírunk a bizonytalanság feszültségét, mivel embertársaink ritkán közlik velünk egyértelműen, lelkigondozással lépett-e elő életükben a velünk való találkozás. Ráadásul az időfaktorral is számolni kell: előfordul, hogy egy találkozás hatásának kibontakozása elhúzódik vagy – különböző okok miatt – „késleltetve” jelentkezik.

A találkozást lelkigondozássá minősítő instancia nem a lelkigondozó maga, még kevésbé a lelkigondozó módszertana. Túl egyszerű és

szép lenne, ha a lelkigondozó határozná meg és biztosíthatná, hogy egy találkozás lelkigondozássá váljon. Ehelyett rengeteg tényező szerepet kap: a találkozás kontextusa(i) és beágyazottsága, a részt vevő személyek lelkiállapota és kölcsönhatása stb. Az emberi élet összetettségét, az életösszefüggések sokoldalú meghatározottságát ismerve ezzel mindannyian tisztában vagyunk. Lelkigondozóként furcsa módon gyakran mégis úgy próbáljuk megélni felelősségünket, hogy a gondozás módjára, módszerére fordítunk kiemelt figyelmet. Ennek érdekében koncentrálnak – ezzel párhuzamosan pedig szűkítjük is – lelkigondozói eszköztárunkat egy-egy (terápiás) metódus melletti elköteleződéssel.

KÍSÉRLET A KERESZTYÉN LELEKIGONDOZÁS MEGHATÁROZÁSÁRA

A magam részéről nem tartom követendőnek a lelkigondozói eszköztár leszűkítését egy módszer melletti egyoldalú elköteleződés által, s még kevésbé tartom jónak, ha lelkigondozói fázisaink egymás elleni csatározásba torkollanak a módszertani eltérések okán. *A lelkigondozás véleményem szerint az Isten-Lélek iránti elköteleződésből fakadó, az ember-lélek felé elkötelezett szolgálat, amelyben sokféle eszköznek és módszernek helye lehet.* Éppen emiatt nem elsősorban is a „gondozásra” és annak esetleg megosztó módszereire helyezném a hangsúlyt a lelkigondozás jelenségének definiálása közben, hanem a „lelkigondozás” kifejezés első tagjára, a lélekre.

Egyetértek Nauer véleményével, miszerint minden lelkigondozói gyakorlatot meghatároz a háttérében meghúzódo ember- és lélekfelfogás,⁷ és meggyőződésem, hogy csak a bibliai emberképben gondolkodó lelkigondozás tekinthető és nevezhető keresztyén lelkigondozásnak. Emiatt a szóban forgó jelenség megközelítéséhez elengedhetetlennek tartom legalább fő vo-

⁴ Vö. például Frielingsdorf, Karl – Stöcklin, Günther: *Seelsorge als Sorge um den Menschen – Pastoralpsychologische Modelle für die Fortbildung von Theologen und Mitarbeitern im kirchlichen Bereich*. Mainz, 1978, Grünewald. ■ ⁵ Vö. Nauer, Doris: *Seelsorge – Sorge um die Seele*. Stuttgart, 2007, Kohlhammer, 22. ■ ⁶ Vö. Ziemer, Jürgen: *Seelsorgelehre – Eine Einführung für Studium und Praxis*. Göttingen, 2004, Vandenhoeck und Ruprecht, 152sk. ■ ⁷ Lásd Nauer, Doris: *Seelsorge – Sorge um die Seele*, i. m. 110. (Lásd az 5. lábjegyzetet.)

nalakban felvázolni, mi a lélek⁸ a bibliai emberkép tükrében.

Úgy gondolom, nem kerülhetem el a töredékesség vádját, amikor röviden próbálom meg felvázolni a Szentírás emberrel kapcsolatos kijelentésgazdagságát. Ha belegondolok, hogy Nauer egy 2007-ben megjelentetett könyvében részletező alapossgággal kísérli meg oldalakon keresztül érvelve bemutatni a Biblia kijelentései nyomán körvonalazható emberképet, és mégsem tud „teljes képet” adni, hanem csak az „összetett keresztyén emberkép sarokpontjait”⁹ dolgozza ki, csak egy dolgot tehetek: vállalom a töredékesség vádját, mert a kérdést nem tartom megkerülhetőnek. Meggyőződésem ugyanis, hogy a lelkigondozás definiálása közben a Szentírás emberképe olyan tájékozódásra segít, amely mérvadó a lélek gondozásának gyakorlata szempontjából, és közben segít áthidalni a módszertani eltérések nyomán keletkező feszültséget.

A SZENTÍRÁS ÉS A KERESZTYÉN LELKIGONDOZÁS EMBERKÉPE

Bibliateológiai szempontból az ember lényegét a testi, pszichikus-lelki és pneumatikus-lelki dimenziók kapcsolata határozza meg. Az ember „nem szakítható testre és lélekre”,¹⁰ hanem egy ebben a gazdag kapcsolatrendszerben megjelenő lényeg, bibliai szóhasználatban „lélek”. Teológiai antropológiákat felhasználó érvelésében Nauer rámutat, hogy az előttünk „lélek” fordításban megjelenő héber שֵׁפֶט kifejezés sokkal átfogóbb értelmű, mint ahogyan azt első olvasásra gondolnánk: magában foglalja a testi és lelki dimenziókat, és az embert ezek egység-

ben jelenti. A héber jelentéstartalom által meghatározott – és a Septuagintában gyakran a héber szó fordításaként szereplő – újszövetségi ΨΥΧῆ is vonatkoztatható az egész emberre, a személyre mint egészre.¹¹ Az embernek nem egyszerűen lelke van, hanem az ember lélek.¹²

Ennek az emberi léleknek és életnek a testi és (pszichikus és pneumatikus értelemben vett) lelki dimenziójával találkozunk a lelkigondozásban, amikor ehhez a számunkra sok vonatkozásban titokzatos valósághoz viszonyulunk. Lelkigondozói viszonyulásunkat pedig az határozza meg, hogy az embert, a lelket mindig Istennel való kapcsolatában látjuk.

Ebben a kapcsolatban gyökerezik az ember (minden ember) értékessége, méltósága – amelynek egyik megélelő tere a lelkigondozói találkozás. Az ember a Szentírás teológiai szemléletében végtelenül értékes, és értékét nem pusztán megismételhetetlenül egyéni sajátosságai adják – ezek inkább csak tükrözik Isten teremtő gazdagságát. Az értékesség három abszolút pillére trinitáris szerkezetben ragadható meg: A lelkigondozásban azért figyelünk az emberre Istennel való kapcsolatában, mert minden ember Isten teremtménye és képmása, mert Isten Krisztusban az ember számára megközelíthetővé vált, és kész bevonni az embert megváltásának erőterébe, és mert az Úr Szentlélekként meg tapasztalhatóan jelen van a világban.¹³

Lelkigondozói viszonyulásunkat tehát az határozza meg, hogy az embert mindig Istennel való kapcsolatában látjuk, szemléljük és kísérjük. Ebből ered a keresztyén lelkigondozói tevékenység motivációja, és erre irányul lelkigondozói munkánk. Az ember mindig csak az Istennel való kapcsolat összefüggésében, Coram Deo,¹⁴

8 A kérdéshez vö. Schultz, Hans Jürgen (Hrsg.): *Was weiss man von der Seele? Erforschung und Erfahrung in Psychologie, Philosophie und Theologie*. Stuttgart – Berlin, 1967, Kreuz Verlag. ■ 9 „Eckpunkte des komplexen christlichen Menschenbildes.” Lásd Nauer, Doris: *Seelsorge – Sorge um die Seele*, i. m. 111. (Lásd az 5. lábjegyzetet.) ■ 10 Uo. 130., vö. 41. ■ 11 Vö. uo. 39skk. Kritikusan jegyezném meg, hogy Nauer fejtegetései nem tekinthetők újszerűnek, mivel az általa bemutatott teológiai emberkép alapvonásait korábban már Hermann Eberhardt is taglalta. In Eberhardt, Hermann: *Praktische Seelsorge-Theologie – Entwurf einer Seelsorge-Lehre im Horizont von Bibel und Erfahrung*. Bielefeld, 1993, Luther Verlag, Nauer könyvét olvasva furcsaságként hat, hogy míg a tézisek vonatkozásában hasonlóság, sőt gyakran átfedés fedezhető fel, Nauer egyetlen helyen sem utal Eberhardt művére. ■ 12 Vö. a tétel részletes kifejtését in Wolff, Hans Wälder: *Az Ószövetség antropológiája*. Budapest, 2001, Harmat-PRITA. ■ 13 Lásd Nauer, Doris: *Seelsorge – Sorge um die Seele*, i. m. 135. (Lásd az 5. lábjegyzetet.) ■ 14 „Coram Deo impliziert daher, Mensch-Sein in allen Lebenskontexten im Licht der trinitarischen Gottesverständnisse zu betrachten, d.h. im Licht der komplexen und ambivalent erfahrenen Beziehung, die Gott als Schöpfer, Jesus Christus und Heiliger Geist mit der Welt und den Menschen schon immer eingegangen ist und stets auf Neue angeht.” Nauer, Doris: *Seelsorge – Sorge um die Seele*, i. m. 111. (Lásd az 5. lábjegyzetet.)

az őt nyilvánvalóan látó Isten közeledésének tudatában érthető meg igazán – s ez az összefüggés az, amely lehetővé teszi az ember igazi kibontakozását, ha áthatja életének kontextusait. Ezen a helyen többes számot használhatunk, mert az ember mint lélek a testi, pszichikai, pneumatikus, szociális, természeti, kulturális és történelmi kontextuális dimenzió bonyolult összjátékában éli életét¹⁵ és igyekszik kibontakozni. A „lélek” kifejezést bátran használhatjuk, amikor tudatában vagyunk annak, hogy az emberi egzisztenciának több vonatkozása van, de nem akarjuk egyenként felsorolni őket, mert „a lélek szóban az emberlét minden dimenziója megjelenik”. (Lásd a 8. oldalon található ábrát.)¹⁶

Az ember kiteljesedésre törekvő lélek – viszont önmagában nem képes értékességének megfelelő, igazán kiteljesedő életet élni. Létét ambivalencia¹⁷ jellemzi. A Szentírás úgy beszél róla, mint porról, mint teremtményről, aki viszont Istennel való kapcsolatra teremtett; az ember önsorsrontóan beszűkült, a Teremtő mégis szövetségesévé méltatja; az ember Istentől elforduló, Istennek háttal születő és élő, vétkező lény, az Úristen mégis halálosan szereti, és Fiában önmagát adja érte.

Minden ember titok, amely több dimenzió kölcsönhatásában bontakozik ki: egészen (test-lélek-szellem egységében) elképzelt, a természet összefüggésébe, történelmi, szociális és kulturális kontextusba ágyazott, ambivalens, kibontakozásra vágyó és Istennel való kapcsolatában kiteljesedésre hivatott eleven lélek.

Lelkigondozói gyakorlatunkra nézve – bármelyik olyan eszköztárra támaszkodjon, amelyik nem lopja meg a bibliai emberkép gazdagságát – ennek összefüggésében úgy fogalmazzuk, hogy *a keresztyén lelkigondozás a lélek/ember kísérése lehetőségeinek kibontakozása felé annak tudatában, hogy Isten számára is felkínálta és folyamatosan felkínálja azt a kapcsolatot, amelyben igazán gazdagon tud fejlődni. A lelkigondozás Istent tekintve, az emberrel közvetlen kapcsolatban maradvá bejárható út a lélek kiteljesedése felé.*

Ha az imént felvázolt értékességet mint tág horizontot képzeljük el, az ember megélt élete mindig beszűkülés. Nem csupán a kiteljesedés, hanem a beszűkülés, az élettér-csökkenés is megjelenik testi, pszichikus, pneumatikus téren a fentebb felvázolt kontextusokban.

A lelkigondozás Isten által lehetővé tett és egy embertársi kapcsolatban megragadott alkalom az élet és életszemlélet kiteljesedésére. Úgy gondolom, a lelkigondozás mint az ember perspektívatágításához hozzájáruló kommunikációs folyamat támpontokat adhat az ellenálláshoz a beszűküléssel szemben. A lelkigondozásra ilyen értelemben elemi szükség van. Amikor lelkigondozunk, olyan kommunikációs kapcsolatot ápolunk, amelyre az életösszefüggések „szűk”-sége közepette visszahat a kibontakozás végpontja, az Istennel való kapcsolat kiteljesedése.

A GYERMEK-LELKIGONDOZÁS

Az imént felvázoltakat szeretném és merem vonatkoztatni és érvényesíteni a gyermekek lelkigondozására is. A gyermek olyan titok, amely több dimenzió kölcsönhatásában bontakozik ki: egészen (test-lélek-szellem egységében) lüktető), egy bizonyos természeti összefüggésbe, történelmi, szociális és kulturális kontextusba ágyazott, ambivalens, kibontakozásra vágyó és Istennel való kapcsolatában kiteljesedésre hivatott eleven lélek. Kontextusokba ágyazott életének terét lépésről lépésre fedezi fel és próbálja kitölteni. Már *Jean Piaget* is hangoztatta, hogy „a gyermekek gondolkodása nemcsak kvantitatív, hanem kvalitatív módon különbözik a felnőttekétől: a gyermekek másképpen gondolkodnak...”¹⁸ A gyermek nem kis felnőtt, még kevésbé hiányos, félkész felnőtt, hanem önálló értéket jelentő, teljesen egyedi életvalóságot megélt, értékes és méltósággal rendelkező lélek. Akárcsak a felnőtt ember, a gyermek is úton van a kiteljesedés: lehetőségei és kapcsolatai kiteljesedése felé.

15 Uo. 141. ■ 16 Uo. 146. Az ábrával kapcsolatosan lásd uo. 141. ■ 17 Az ember egyszerre teremtmény, por és Istennek – képmására teremtett, választott – szövetséges társa; egyszerre bűnös és vétkező és szeretett, megváltott (*simul iustus et peccator*) – vö. Nauer, Doris: *Seelsorge – Sorge um die Seele*, i. m. 147. ■ 18 Schweitzer, Friedrich: *Vallás és életút – Vallási fejlődés és keresztyén nevelés gyermek- és ifjúkorban*. Budapest, 1999, Kálvin Kiadó, 33.

A kibontakozás hihetetlen irama figyelhető meg a biztonságos, harmonikus környezetbe született gyermekeken – ahogyan a kibontakozás hihetetlen igénye és az igény kielégítetlensége tükröződik a kontextusai, életkörülményei által beszűkített, meglopott gyermek életében. A gyermek döbbenetesen nyitott arra, hogy túllásson önmagán, beletekintsen a megismerten túli valóságba.

A gyermek – a felnőtteknél gyakrabban megélt – nyitottsága egyszerre esély és veszélyforrás. Az, hogy a gyermek nyitott a közvetlen tapasztalatain túlmanira, a transzcendenciára, a kibontakozás esélyének ígérését hordozza. Nyitottságával a gyermek sokszor bennünket, lelkigondozókat is figyelmeztet az önmagunkon túl látásra, és az önmagunkon túl utalás lehetőségére és szükségességére. Ha pedig keresztyén emberként eredményesen kísérjük embertársunkat mint kapcsolatra teremtett létezőt – legyen szó felnőttől vagy gyermektől – lehetőségeinek kibontakozása felé, az élethorizont kitágulása túltal magunkon az életet adó és gazdagító Istenre.

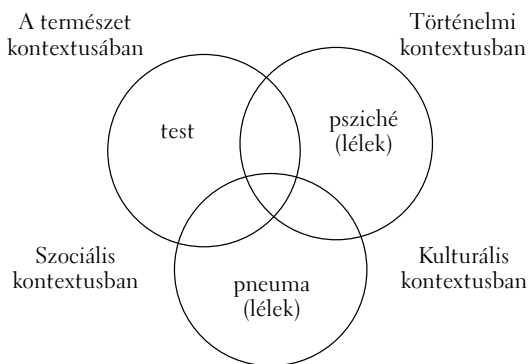
Veszélyes viszont a nyitottság abban a tekintetben, hogy védtelenséget okozhat, sérülésekhez vezethet, amelyek a gyermek kibontakozási kontextusainak beszűkülésébe torkollhatnak. Amikor felnőttként találkozunk egy gyermekkel, a gyermek egy nála nagyobb felé nyílik

meg, és gyakran olyan tulajdonságokkal ruházható fel, amelyek nem a mieink, hanem túlnyúlnak rajtunk – egészen addig, hogy felcserélhet Istennel.

A lelkigondozásnak mindkét esetben – a veszély és az esély vonatkozásában – létjogosultsága van, hiszen a lelkigondozás nem csupán krízisintervenció, nem csupán problémás helyzetben kaphat helyt (ahogyan a hit sem pusztán a problémás, nehéz helyzetekben támasz), még ha olyankor különösen is aktivizálódik.¹⁹ *Lelkigondozói gyakorlatunk – bármelyik olyan eszköztárra támaszkodjon, amelyik nem lopja meg a bibliai emberkép gazdagságát – alkalom a lélek/gyermek kísérése lehetőségeinek kibontakozása felé, annak tudatában, hogy Isten a gyermekek számára is felkínálta és folyamatosan felkínálja azt a kapcsolatot, amelyben igazán gazdagon tud kibontakozni.* Sok módon kísérhetjük a gyermekeket egy többlet felé, erőt merítve az abszolút Többlettel való kapcsolatból: beszélgetésben, imádságban, zenével, gyülekezeti közösségekben – krízishelyzetekben és a hétköznapokban.

Ha keresztyén lelkigondozóként lépünk kapcsolatba gyermekekkel, érdemes megfontolnunk, hogy *a gyermek-lelkigondozás Istenre tekintve, a gyermekkel közvetlen kapcsolatban maradvá bejárható út a gyermek lelkének kiteljesedése felé.*

Coram Deo (a kegyelmes Isten ítélőszéke előtt álló), egészlegesen elképzelt, ambivalens, eleven lélek

¹⁹ Vö. uo. 10.